

ואם נקרע הטלית, אך חתיכת הבד הנהוג להניח תחת כנפות הטלית לא נקרע, ונשאר הגדיל תלוי ועומד על אותו בד, יתקן את הקרע שבטלית, ואין³⁴ צריך להתיר את הציציות ולהטילם שוב, ודין זה הוא בין בכנף של נקב אחד ובין בכנף של שתי נקבים, בין אם נשאר הגדיל תלוי ועומד על הבד התפור תחת הכנפות, ובין אם נשאר תלוי ועומד על האימרה (התפירה) שבשפת הטלית ובין על התפירה שסביב הנקבים, רכל תפירות אלו בטלים להטלית ודינם כגוף הטלית עצמו.

בדיעבד פסול, ויש³⁹ שכתבו שהאידנא שתמיד הציציות הם ממין צמר ואין הדרך כלל לעשות ציציות ממין אחר שהוא מין הבגד, אין חשש מלתפור בכנפי הטלית וסביב הנקבים בחוט ממין הבגד, וכנראה⁴⁰ שעל שיטה זו סומכים היום לתפור בכנפות טלית קטן של כותנה וסביב הנקבים בחוט כותנה, אמנם כיון שסתימת הפוסקים דאזלינן אחר מין הטלית לאסור ולא אחר מין הציציות, נכון להחמיר ולעשות התפירות שסביב הנקבים בחוט צבוע⁴¹ או ממין משי או סנטטי.

חוט התפירה בנקבי ט"ק מכותנה

ו. סעי' ו', שו"ע: התופר חתיכת בגד בכנפי הטלית וכן מה שנוהגים לתפור סביב הנקב אם הטלית של משי ותפרו בחוט משי לבן יש לחוש בדבר לדעת רש"י שלא תהא שום³⁵ תפירה למטה מג' אצבעות ולמעלה³⁶ מקשר גודל, וכו', דחיישינן שמא יקח אותו חוט לחוט הציצית. ואפילו הציצית הם ממין צמר, מכל מקום אם³⁷ תופר בחוט שראוי לעשות ממנו ציצית לזו הטלית צריך ליזהר, ואפשר³⁸ אף

סימן מז

לימנע מט"ק ישן ובווי, קרוע או מלוכלך מאד

א. סעי' א', שו"ע: שיעור טלית שחייב בציצית שיתכסה בה באורך וברוחב ראשו ורובו של קטן וכו'. רמ"א: ודווקא כשהגדול לובשו פעמים עראי ויוצא בו לשוק. הנה, קודם שנבאר מדות הטלית קטן לפי מדות זמננו (להלן באות ב') יש להקדים ולומר דמצינו דיעות בראשונים

ממין אחר. 34. דמצינו לדון בפוסקים בכשרות הטלית אם משאירו תלוי ועומד על בד זה, דעת האשל אברהם בוטשאטש סי' י"א (ד"ה בדיעבד) להחמיר, ובתהלה לדוד שם סק"ט ונפש חיה סי' י' סעי' ד' מסתפקים, ובשו"ת חלק לוי סי' ה' מסיק בפשיטות להתיר דתפירות אלו נטפלים לבגד ונחשבים כעיקר הבגד, וכיון שבשעת תלית הציציות היה כהוגן על הטלית, אף שאח"כ נקרע הטלית ונשאר תלוי רק על הבר או התפירות שפיר דמי. ואם כי יש לחשוש לדברי המחמירים ולתקן ולתפור הטלית, מ"מ לענין להתיר הציציות ולהטילן שוב לא נחוץ, ובצירוף שיטת הארצות החיים דגם בנקרע ונפל הגדיל לגמרי אפשר להחזירו כמושהו בלי התרת הציציות, וכנ"ל. 35. ומסתבר דגם תפירות שעושה לנוי ויופי גרידא בכנפות הטלית בכלל האזהרה. 36. ולשיטת החזו"א סי' ג' סק"ט (ד"ה יש לעיין) אסור אף למטה מקשר גודל. 37. שו"ע הרב סעי' ט"ז, וכן סתימת שאר פוסקים והמשנ"ב. 38. עיין ביה"ל ד"ה איבא, ובלקט הקמח החדש סק"ל. 39. ערוה"ש סעי' י' וסעי' ט"ז. 40. בית ברוך על חיי"א כלל י"א ס"ק ר"י בהגה"ה, ומש"כ שם להביא ראיה לשיטה זו מארצה"ת, ראיה קלושה היא דארצה"ת מיירי שתופר קרע שנעשה לאחר שכבר יש ציציות של צמר בארבע כנפותיו וקיל טפי כמבואר בדבריו. 41. ולחזו"א (סי' ג' סק"ט) אין מועיל עצה דצבוע אם הוא ממין הטלית וחולק בזה על המשנ"ב, ובדינים והנהגות לחזו"א פ"ב אות ה' שאכן היה מקפיד לתפור סביב הנקבים של טליתו (שהיה מכותנה) בחוטין ממין אחר. והנה כהיום שבקל אפשר לעשות כן נכון לעורר עושי הטליתות קטנים לדקדק על כך, וכדאי היא מצות ציצית לקיימה בהידור ולכל הדיעות, וכן בכה"ח סק"ל וסקל"ה מסיק דיש לחוש לא לתפור הנקבים ממין הטלית אע"פ שהציציות תמיד מצמר.

ובפוסקים¹ בגיל הקטן שעליו כוונת הגמרא (מנחות מ"א:), וכמו כן נחלקו דיעות הפוסקים² במשמעות "ראשו ורובו" האם הכוונה שזולת ראשו צריך רוב גופו או הכוונה שהראש בכלל מדידת רוב הגוף, ועכ"פ הדבר ברור שאין³ הרגליים צריכים ליכלל במדידת רוב גופו, וגם⁴ לא הידים והזרועות, ומשמעות הפוסקים⁵ שרוב גופו הכוונה שיוכל הטלית לכסות מאחוריו את רוב הגב ומלפניו את עצם החזה, ותו לא.

ואשר על כן, מה שנאמר בגמ' (שם) ובטור ושו"ע שהגדול מתכסה בה ואינו כוש לצאת בה דרך עראי לשוק, אין⁶ הכוונה באופן שאין שום בגד על גופו זולת טלית זה, דהא צריך

לכסות בשר ערוה ורגליו וזרועותיו, אלא הכוונה שאין מתבייש לצאת בטלית זה כשמשמש בתורת בגד עליון מעל לכתנתו והמכנסיים שעליו, דלפעמים מחמת קטנותו של הטלית הרי הוא ללעג בפני הבריות.

ויש⁷ שכתבו שכלל "בוש לצאת בה לשוק" לא רק מחמת קטנותה של הטלית, אלא גם אם מחמת הרגלי החיים אין הדרך לצאת בט"ק גלוי לשוק ויש בזה משום ביוש, ובכלל זה גם אם⁸ הבגד בזוי מחמת שנתיישן מאד או קרעים או טיגוף⁹ הרבה וכל סיבה אחרת שמתבייש לצאת עמה בגלוי לשוק. ואם כי המשנ"ב (בביה"ל ד"ה לשוק) רחה¹⁰ שיטה כזו, דאם

טז - 1. עיין בב"ח בסי' זה, ובספר החינוך מצוה שפ"ז וש"ת הרדב"ז ח"ב סי' ב' ק"ו ועוד והדיעות נעות בין גיל חמש לגיל תשע, ואכמ"ל, והכרעת המשנ"ב כהפוסקים עפ"י הטור שהכוונה לגיל תשע, ובחזו"א סי' ג' סקל"א דיש לומר שבן ט' שכתב הטור לאו דווקא אלא סגי בבן ח' ויום אחד, ועיי"ש עוד בזה. 2. עיין ארצות החיים סי' זה וחזו"א שם סק"ל ול"א. 3. שפת אמת עמ"ס שבת דף י"א (ר"ה לא יעמוד), נימוקי או"ח סי' זה. 4. אשל אברהם בוטשאטש הכא, כה"ח סק"ב. 5. עיין בשו"ת ארץ צבי ח"א סי' א' בארוכה ממשמעות הש"ס וראשונים ובסיכום דבריו כותב בזה"ל "וזה כלל גדול לכל דיני התורה שכתוב בהם ראשו ורובו דהחשבון הוא עד סוף שומן החזה (עצם החזה), ונקוט האי כללא בדרך" (ולענין ראשו ורובו בסוכה עיין מש"כ בארץ צבי שם, וע"ע באחרונים סי' תכל"ד). 6. וכמ"ש בזה באשל אברהם בוטשאטש ונימוקי או"ח סי' זה, ובשו"ת להורות נתן ח"ב סי' ב' מאריך בזה ותמה על דברי הא"א, ומסיק דכוונת הגמ' שאף שאין עליו שום כסות אחר אלא זה לא יתבייש לצאת עמו לשוק ומביא ראיה מדברי הנימוק"י (במנחות שם) שכותב "טלית של קטן המתבייש לצאת לשוק בלא כסות מתכסה בו ראשו ורובו", אמנם ראיה זו אינה מוכרחת, דאפשר כוונת הנימוק"י על כסות עליון המכסה הכתונת הסמוכה לגוף שבזמניהם לא היה הרגילות לצאת ללא בגד עליון, כעין טלית המכסה היטב את כתנתו, וגם מדברי הביה"ל (ד"ה לשוק) אין ראיה כלל לומר שממירי שמכסה הטלית בלא בגדים תחתיו, דאף כיש בגד תחתיו שייך ביוש אם הטלית שהוא כבגד עליון קצר ואינו מתאים לפי מדת גופו לכסות ראשו ורובו. 7. אשל אברהם כאן ובסידורו דעת קדושים, ובברכת הבית שער ל"ז סק"ח אם מתבייש לצאת עמו א"כ מכסהו לגמרי בבגד עליון לאו שפיר הוא לברך עליו, אך אם אינו מתבייש לצאת בו כשהבגד עליון פתוח מלפניו שפיר דמי, כיון שנראה משם, אף שבשאר הצדדים מכוסה בבגד העליון, ועיין עוד מראי מקומות לזה השיטה בהערות הבאות. 8. וכן משמע בהדיא בדברי הפמ"ג מ"ז סוסק"א דאף בגד שיש בו שיעור שקטן מתכסה ראשו ורובו אלא שהוא לבוש בזוי, כלשונו, דאם לבעליו של הבגד הוא בזוי באופן שלא יצא עמו לשוק אך סתם בנ"א יצאו בכעין כזה לשוק מסתפק שם, ונוטה לומר דאין ראוי לברך על טלית כזה דבית דעתו אזלינן, ועכ"פ מוכח דאם גם סתם בנ"א אין יוצאים עמו לשוק בודאי אינו ראוי לקיים בו מצות ציצית (ואכן המשנ"ב לשיטתו דוחה דבריו כמ"ש בביה"ל סוד"ה לשוק). 9. ברכת הבית שם סעי' ה' וסק"ז "ואם קרוע ועי"ז מתבייש לצאת בו לא יברך עליו", ולקמן סי' כ"ד אות ה' דגם מחמת זה אלי ואנוהו יש לימנע מללכת בטלית קרוע או מטונף. ובטלית קרוע יש ליזהר שלא יהיה קרוע באופן שנפסל מדינא וכפי פרטי הדינים המבוארים לעיל סי' ט"ו. 10. וכן בשו"ת חסד לאברהם סי' ב' מאריך לדחות דברי האשל אברהם וראיותיו, וכן הגה"ק משינאוא זי"ע בהסכמה לסידור דעת קדושים דוחה דבריו וכותב

ובעל שיעור הגון, או במקרה שאין תחת ידו אלא ט"ק פחות מכשיעור שעדיף¹⁵ שילבשנו (בלי ברכה) מאשר שילך בלי ט"ק כלל, אך לדינא אין לזוז מדברי השו"ע והפוסקים שגם ט"ק שלנו צריך להיות עפ"י כללי הגמרא (שם) והראשונים, וכדלהלן באות הבא.

שיעור הטלית קמץ לפי מדות זמננו

ב. מ"ב סק"ד: ובענין שיעור ראשו ורובו כתב בס' פרי הארץ בשם ס' דרך חכמה (נתיב כ"ב) ששיעורו ג' רבעי אמה באורך וחצי אמה ברוחב, וכתבו ע"ז המחצה"ש וארצה"ח שאין סמך לזה מן הש"ס ובפרט במה שכתב חצי אמה ברוחב, ומנהג אנשי מעשה לדקדק שיהיה בו אמה מלפניו ואמה מלאחריו ונקב בית הצאר אין עולה למנין, ובזה יצא מן הספיקות וכו'. ומקור מנהג אנשי מעשה אלו הוא בארצות החיים (סימן זה סעי' ב') כדציין בשער הציון (סק"ז), והארצה"ח מביאו בשם סידור הרב, ובסידור הרב (תחילת הל' ציצית) כופל ומשלש בדבריו שגם רוחב הט"ק לא יהיה פחות מאמה, והחזון איש (סי' ג' אות ל') נקט לדינא שיעור זה, ולדבריו אפשר לצרף לשיעור גם את נקב בית הצואר אם¹⁶ רוחב כל כתף יותר מהנקב,

אמת נכון דבר זה הלא בזמננו אכן אין הדרך כלל לצאת בטלית לשוק כשהוא מגולה, וכי לא יחול עקב כן חובת ציצית על טליתות שלנו, אמנם כיון שמצינו¹¹ שחששו לשיטה זו, נכון יקפיד גם על טלית וט"ק נאה באופן שמשער בדעתו שאילו היה יוצא בו ללא כיסוי בגד מלמעלה לא היה מתבייש בו.

ומאידך גיסא מצינו¹² סברא לומר דאדרבה כיון שבזמננו אין הדרך להשתמש בט"ק בתורת מלבוש או כסות עליון וכדו', ואינו אלא מלבוש של מצוה גרידא ותו לא, ותמיד לובשים מעליו איזה בגד לכסותו, לכן חשיבותו עומדת בפני עצמו בתורת מלבוש של מצוה וחייב בציצית, אפילו לא נתקיימו בו התנאים של מלבוש לצורך כיסוי או כבוד וכדו', ודברי הגמ' (שם) להצריך שיעור שקטן מתכסה בו ושאינן הגדול מתבייש לצאת עמו לשוק הכוונה על כעין הטלית גדול שלנו, שבזמניהם היו הולכים בבגד¹³ כעין זה כל היום והולכים עמו בשווקים וברחובות, ושימש בתורת כסות ובגד.

והנה, אם כי האומרים סברא זו מבססים דבריהם עפ"י הראשונים (הריטב"א והנמוק"י במנחות, שם), מכל מקום אינו אלא כלימוד זכות¹⁴ על אלו שאין מקפידים על ט"ק נאה

כעין דברי הביה"ל הנזכר. 11. שו"ת מהר"י אשכנזי סי' ג' שמישב את דברי האשל אברהם ומסלק את כל תלונות שו"ת חסד לאברהם הנ"ל, ובנימוקי או"ח הכא ג"כ מסלק תמיהת הגה"ק משינאוא הנ"ל, וע"ע בכל זה בשו"ת מהרש"ם ח"ח סי' י' ובהערת נכדו שם. 12. ערוך השלחן סעי' ה', שו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' ז', שו"ת אג"מ חיו"ד ח"ג סי' נ"ב ושו"ת צי"א ח"כ סי' ח' שרבים וטובים הם אלו שאין מקפידים כ"כ על שיעור הט"ק עקב סברא זו. 13. וכדלעיל סי' ח' אות ז'. 14. וע"ע לימודי זכות בכמה אנפי בשו"ת ארץ צבי ח"א סי' א' וכן בשו"ת האלף לך שלמה ח"א סי' ד' וה'. 15. שו"ת ארץ צבי שם דחצי שיעור יש לו חשיבות כשם שבאיסורים חצי שיעור אסור מן התורה (אמנם בשו"ת שואל ומשיב קמא ח"ב סי' מ"ה דאין שום ענין בחצי שיעור של מצוה היכא דלא חזי לאיצטרופי, ושאני חצי שיעור דאיסורים דחזי לאיצטרופי, וכ"כ הבן איש חי בשו"ת תורה לשמה סי' ב' ובשו"ת רב פעלים ח"ג סי' ל"ב), ובאשל אברהם בוטשאטש דהלובש ט"ק פחות מכשיעור עכ"פ אינו בכלל הלטותא דענשינן בעידנא דריתחא על מי שאינו לובש ציצית, דהא אדוק אחר המצוה, עיי"ש. 16. וממש כדברים אלו כתוב ג"כ באשל אברהם בוטשאטש, ובאיגרות החזו"א סי' י' מפרט שבכל כתף יהיה רוחב שיעור 21 ס"מ ונקב בית הצואר 18 ס"מ, יחד 60 ס"מ רוחב. והנה אף אם אינו לוקח לחשבון אורך הטלית את מקום הכתפיות ונקב בית הצואר, אעפ"כ צריכים הכתפיות להיות רחבים ולא כרצועות בעלמא, וכמו שכתב במשנ"ב הכא בשם הפוסקים, ולא צוין כמה הרוחב ההכרחי של הכתפיות, וכבר עמד על כך באשל

והחתך שעושים בקדמת נקב בית הצואר בודאי¹⁷ מצטרף לשיעור, כיון שאין שם חסרון בנקב, דאינו אלא חתך.

נמצא עפ"י המבואר, הרוצה לצאת ידי כל הדיעות בשיעור ט"ק לפי מדות זמננו, יקפיד על אורך ורוחב 58 על 58 ס"מ (23 על 23 אינטש) מלפניו, וכן 58 על 58 ס"מ מלאחוריו, ונכון¹⁸ להוסיף קצת ולעשות 60 על 60 מכל צד משום שדרך בד (ובפרט מצמר) להתכווץ בכביסה.

והמקיל בשיעור של ג' רבעי אמה אורך על אמה רוחב¹⁹ מכל צד (44 ס"מ²⁰ אורך בכל צד על 58 ס"מ רוחב) יש לו על מי לסמוך גם לענין ברכה, וכמבואר במשנ"ב בהמשך דבריו, אבל אם הט"ק פחות משיעור זה ילבשנו²¹ בלי ברכה.

וישנם מנהגים²² שלעולם אין מברכים על טלית קטן מחמת שחוששים שגם השיעור הגדול אינו בגדר עיטוף ראשו ורוכו של קטן וגם כי כהיום מתביישים לצאת לשוק בט"ק מגולה גם

אברהם ומסיק דעכ"פ לא יפחות מג' אצבעות (7.2 ס"מ) כל כתף, וכשיעור זה נקיט ג"כ בכה"ח סק"ו בשם פתח הדביר, ובפחות משיעור זה לא יברך על הט"ק (זולת בט"ק של ילדים שמקילין טפי וגם שיברכו עליהם, וכדלקמיה סי' י"ז אות ב'), ואם היה בהם שיעור רוחב כהוגן אלא שנעשה בו קרעים עיין לעיל סי' ט"ו אות ד'.¹⁷ אשל אברהם בוטשאטש, וכן משמע מלשון סידור הרב "אורך שתי אמות לבד מבית הצואר שהוא נקב שיש בו חסרון ואינו עולה למדת שיעור הטלית", משמע דחתך שאין בו חסרון מצטרף לשיעור, ובס' אורחות רבנו ח"א עמ' י"ח מעיד שהחזו"א היה מורה לעשות במקום חתך זה למעלה כפתור מצד אחד ונקב או לולאה מצד השני כדי שיהא ראוי לסגור אותו, ואך כי למעשה לא סגר הכפתור לעולם, וש"מ בס' מנהגים זכור לאברהם להגה"צ מתולדות אהרן זצ"ל שהיה ג"כ מחמיר לעשות כן ובשעה שהיה מטיל הציציות בט"ק היה סוגר הכפתור, ואח"כ שוב פתח הכפתור דלא גרע מאילו נקרע דכשר כל זמן שלא נקרע רובו כדלעיל סי' ט"ו. ואלו הנוהגים שלא לעשות כלל חתך זה בנקב בית הצואר אלא הנקב מרובע או עגול, אם כי אפשר דהטעם בזה גם מפני חשש זה דשמא אין מקום חתך זה מצטרף לשיעור אמה מלפניו, אך עיקר הטעם הוא כדכתבין לקמיה (אות ג') כדי שיהיה בית החוזה מכוסה בט"ק, ולכן הקפידו על כך בכל ענין אף בט"ק אורך שיש שיעור אמה אפילו בלא צירוף מקום החתך.¹⁸ שיעורין של תורה שיעורי המצוות אות ד'.¹⁹ כן העלה החזו"א סי' ג' ס"ק ל"א, וכלשונו (בד"ה באה"ח) "אמנם אם הרחב הוא אמה שפיר יש להקל באורך ג' רבעי אמה מכל צד", ועל השיעור הזה סמך ידו גם הבן איש חי בפ' לך אות י"ב ובשו"ת רב פעלים ח"ב סי' ו', אמנם בהג' משמחי לב למהר"ח פלאגי זצ"ל (המודפס שבסוף ספרו שו"ת לב חיים) שממנו מקור דברי המשנ"ב (כמ"ש בשעה"צ סק"ח) לענין שיעור אורך ג' רבעי אמה בכל צד, כותב לענין רוחב שדי בג' רבעי אמה, וכן העלה בשלחן הטהור סעי' א' "שיעור טלית אורכו אמה וחצי ורחבו שלשת רבעי אמה, ויש מחמירים שיהיה אמה על שתי אמות ואינו עיקר" עכ"ל (אמנם בספרו על תרי"ג מצוות אוצר החיים מצוה שס"ז כתב לכתחילה שיהיה אמה על אמה מכל צד, ואולי כוונתו לענין לברך עליו 'להתעטף' שבזה יש שיעור עיטוף כפי שכתב בריש סי' ח'), והמשנ"ב אינו מתיחס כלל לשיעור הרוחב, ועכ"פ המקילים ברוחב ג' רבעי אמה ג"כ יש להם על מי לסמוך אם כי סתמנו להקפיד על שיעור רוחב אמה גם עקב דברי החזו"א (שם) שכותב לענין שיעור הט"ק "הרי הוזהרנו על יראת ההוראה למעשה" ועיי"ש שמסכם שלכן אנו נוהגין לעשות אורך ב' אמות ורוחב אמה.²⁰ ואם יהיה 49 ס"מ בכל צד שפיר טפי שבזה יש שיעור אמה למדות הגר"ח נאה זצ"ל, וכן אם יש ברוחב 49 ס"מ, שהוא אמה לשיטה זו ויותר מג' רבעי אמה למדות החזו"א, נמי שפיר דמי גם לענין ברכה, בצירוף השיטות הנ"ל (הערה 19) דדי בג' רבעי אמה רוחב, אבל להסתמך על ג' רבעי אמה באורך וברוחב בכל צד עפ"י שיעור האמה הקטן בודאי לאו שפיר דמי לענין ברכה, ורק לילדים מקילין טפי גם לענין ברכה וכדלקמן סי' י"ז אות ב' ואף מעל גיל תשע.²¹ ולא ימנע מללבשו כשאין לו ט"ק אחר כשיעור, וכדלעיל הערה 15.²² אשל אברהם בוטשאטש ודעימיה (המוזכרים בהערה 11), ובשם הגר"א זי"ע מובא בכתר ראש (אות ד') ובשערי רחמים ובעוד ספרים עפ"י עדות תלמידו הגר"ח מואלאזין